

מלאכת בורר

המלאכה במשכן

לאחר קצירת החיטים, ולאחר מלאכת הדישה והזרייה שעל ידם הפרידו את גרעיני החיטה מהשיבולת והקש, עדיין לא היה ניתן להשתמש בגרעיני החיטה כראוי, מאחר שהיו מעורבים בחול ואבנים, על כן בררו את החול והאבנים מן גרעיני החיטה בכדי להכשירן לשימוש. מלאכה זו נקראת בשם 'מלאכת בורר' (שבת עג.).

הגדרת המלאכה

הפרדת תערובת¹ בדרך תיקון. כלומר אוכל ופסולת המעורבים זה בזה, הפרדת הפסולת מהאוכל מכשירה ומתקנת את האוכל, (ביה"ל שיט ג ד"ה לאכול).

לדוגמה, כאשר התערבו גרעיני לימון בסלט ירקות, או קליפות ביצים בסלט ביצים, אסור להוציא את הגרעינים והקליפות מהסלט, שבכך מכשיר ומתקן את הסלט לאכילה (בן איש חי בשלח יא).

הרחבת המושג אוכל ופסולת

מבואר בגמרא שהאיסור אינו רק ב'פסולת' ממש, אלא כל תערובת שאינו רוצה בחלק ממנה נחשב אותו החלק כפסולת אצלו², ואסור להפרידם זה מזה³.

ברירה האסורה - דרך תיקון

איסור בורר הוא רק אם ההפרדה נעשית **כדרך הבוררים בחול** שמתעסק ב**תיקון** והכשרת התערובת, אך אם ההפרדה נעשית **כדרך אכילה**, שאינו מתעסק בתיקון התערובת אלא באכילה, אינו בכלל מלאכת בורר, אלא צורת אכילה ומותר.

כדי שתחשב ההפרדה לדרך אכילה נצרכים שלשה תנאים, וכדלהלן:

א. **אוכל מתוך פסולת:** שיברור ויפריד את האוכל מתוך הפסולת, ולא את הפסולת מתוך האוכל.

ב. **ביד:** שברירת האוכל תעשה בידו, ולא בעזרת כלי המיועד לברירה.

מקורות והוספות

1 כתבו הפוסקים שמלאכת בורר נאמרה לא רק במאכלים אלא בכל שני מינים המעורבים זה בזה, כגון בכלים ובגדים וכיו"ב, וכ"ל שאותו שרוצה להשתמש בו עתה הוא האוכל, ואותו שמשאיר לאחר זמן הוא הפסולת (משני"ב שיט טו, כה"ח כה, בא"ח בשלח יג, אול"צ ב לא ד).

2 שו"ע סעיף ב ומ"ב ס"ק יב.

ואם אינו רוצה בכל התערובת אפילו אם יש בה אוכל ופסולת ממש, כגון שיירי הארוחה, לא שייך בה איסור בורר כיון שהכל נחשב כפסולת (ש"כ פרק יב הערה מט).

3 ואפילו אם רוצה לאכול את שני החלקים, ג"כ אסור להפרידם זה מזה מפני שמתקנם בכך, א"כ עושה זאת בדרך המותרת ביד ולא לתר (ביאוה"ל ס"א ד"ה ובורר).

ג. **מיד (לאלתר):** שיברור את האוכל לשם שימוש מידי, למעט ברירה לשם שימוש לאחר זמן.

סיכום: הרעיון של מלאכת בורר הוא להפריד תערובת בדרך תיקון, ובשיעורים שלפנינו נבאר, מה נכנס לגדר תערובת, ומה נחשב דרך תיקון.

תערובת

המושג תערובת שייך בשני מינים המעורבים, אך במין אחד, או אפילו בשני מינים שאינם מעורבים, לא שייך המושג בורר (רמ"א שיט ג, משנ"ב נח, וראה בא"ח בשלח ב).

הגדרת ב' מינים

הגדרת ב' מינים לענין איסור בורר הוא שחלוקים **בשם** או **בטעם**, או **בשימוש** (פמ"ג שיט א"א יט).

שונים בשם

שני סוגי ירקות, מלפפון ועגבניה. אבל מלפפונים גדולים או קטנים, אינם שני מינים.

שונים בטעם

ולכך תפוחים חמוצים ומתוקים, או מין דג אחד בשני מיני תיבול, נחשבים ב' מינים מאחר **שחלוקים בטעם**. וכן בשר צלי ובשר מבושל נקראים שני מינים (משנ"ב טו).

כמו"כ בשר של שני מיני עופות שונים, או שני מיני דגים אף אם שווים בטעם, מכל מקום **חלוקים בשם** ונחשבים ב' מינים (משנ"ב טו).

שונים בשימוש

כגון צלחות עמוקות ושטוחות. סכו"ם שונה, בגדים שונים וכו' (שש"כ ג כח-כט).

שני מינים שאינם מעורבים זה בזה אלא מונחים זה לצד זה, אינם מוגדרים כתערובת, ומותר לסלק מין מחבירו (תרומת הדשן נז, ביה"ל שיט ג ד"ה לאכל, מלשון הפוסקים, חזו"ע שבת ד עמ' קפ).

הגדרת מעורבים

בפוסקים כתוב שהחלטה האם המינים שלפנינו נחשבים כמעורבים **זה בזה** או כמונחים **זה לצד זה** תלויה בנראות שלהם, בדעת בני אדם (שיודעים את המושגים ההלכתיים) שהרי ברור לכל שספרים המונחים על מדף אינם נחשבים כמעורבים זה בזה, אלא כל אחד מונח במקומו לצד הספר שליידו. לעומת זאת כשיש הרבה משחקים קטנים על הרצפה, גם אם הם לא נוגעים אחד בשני, ברור שלא כל אחד מונח בפני עצמו, אלא אחד משפיע על השני והם נראים מעורבים (הגר"ש אויערבך שש"כ ג סוף הערה ז, הגר"ש וואזנר מבית לוי ו עמ' מא, וראה אולי"צ ב לא א).

ג' מרכיבים למושג תערובת

- סדר הנחת המינים המרכיבים את התערובת ומרחקם זה מזה.
- גודל המינים צורתם וחזותם, אם ניכרים בפני עצמם.
- כמות מרכיבי התערובת אם מעטים או רבים.

דוגמאות

כלים הנשארים על השולחן לאחר הסעודה, צלחות, כוסות סכו"ם ובקבוקים, אינם נחשבים תערובת בחזות עין האדם, ולכך מותר להוריד מהשולחן כל מין בנפרד (הגר"ש ואזנר מבית לוי ו עמ' מא, הגר"נ קרליץ ארחות שבת ג יח).

אומנם, כאשר אין כל מין מסודר בפני עצמו אלא נראה בעין כמעורב זה בזה, החמירו הפוסקים שאף אם המינים המעורבים גדולים וניכרים בפני עצמם, כגון שני מיני דגים המעורבים זה בזה בצלחת ההגשה, מוגדר הדבר כתערובת ואסור לברור אחד מהשני (בית יוסף בשם תרומת הדשן נז, רמ"א שיט ג, משני"ב יד).

צלחת שיש על גבה שאריות אוכל וסכו"ם סמוכים זה לזה כפי שמצוי בסיום הסעודה, אין הסכו"ם נחשב כמעורב בשאריות האוכל, לפי שסכו"ם ופסולת חלוקים לגמרי ואינם דומים כלל ואין העין רואה אותם כמעורבים (ארחות שבת ג כ כא).

ברירת דבר מוצק מתוך משקה

גדול מותר: דבר גדול המונח בתוך משקה לא נחשב למעורב ומותר להוציאו מהמשקה ללא תנאי היתר ברירה.

כגון חתיכת בשר המונחת בתוך רוטב, קוביות קרח בכוס מים, או מלפפונים בקופסת שימורים במי חומץ ומלח, וכן אגוז או פקק שצף על פני משקה, מותר להפרידם מהמשקה שנמצא בתוכו ואינו בכלל בורר, כיון שעומד בפני עצמו ולא נחשב מעורב (שביתת השבת באר הרחובות כה, ששי"כ ג ד כ, חזו"ע שבת ד עמ' רל).

קטן שקוע אסור: אך דבר קטן שמונח בתוך משקה, אם שקוע בתוכו כגון גרעיני לימון בתוך משקה, הסכמת הפוסקים לאסור שנחשב הדבר לתערובת.

קטן צף מותר: אך אם אינו שקוע בתוכו אלא צף, כגון זבוב שצף על המשקה נחלקו הפוסקים אם נחשב תערובת; והסכמת רוב הפוסקים שנחשב תערובת ואסור להוציאו אלא אם יוציא עמו מעט משקה, ומאידך דעת הגר"ע יוסף שהמקל להוציאו אף בלא מעט משקה יש לו על מה שיסמוך, אך טוב להחמיר, (משני"ב שיט סא, ביה"ל טז ד"ה אלא, בא"ח בשלח יב, אול"צ א כז, ב מזו כב. חזו"ע שבת ד עמ' רלב רלה רלו).

פסולת הנמצאת בשולי הכלי: משקה שמעורב בו פסולת או מיני מאכל ששקעו לתחתית הכלי כדוגמת יין ששקעו שמריו לשולי הכלי, מותר לערות המשקה לכלי אחר כדי להפרידו מהפסולת או מהמאכל שבתוכו ואפ"י בעזרת מסננת, כל עוד אינו מגיע למקום הפסולת, שהרי אינו בורר בכך כלום לפי שלא הגיע עדיין

למקום התערובת, וכל אחד עומד לעצמו במקום נפרד. ברם כאשר המשקה הוא בגובה הפסולת והמאכל שבתוכו, נחשב מעורב יחד, ואסור לו להוריק את המשקה לכלי אחר משום איסור בורר (שו"ע שיט יד, משני"ב נה סב, חזו"א נג ד"ה ט"ז, אול"צ ב לא יא).

קופסאות שימורים של טונה או תירס וכיו"ב (דברים קטנים שאינם נכרים בפני עצמם), מותר להסיר את המים והשמן שמעל הטונה והתירס, כל שלא הגיע למקום בו גובה הנוזל שווה למאכל ומעורבים יחד, שכשהגיע למקום זה בו הם מעורבים אסור להוציא הנוזל מהם משום בורר, אלא יוציא אותם יחד עם הנוזל (ששי"כ ג כ).

תערובת שכבות

זה מעל זה דנו הפוסקים אם שייך איסור בורר, ומכונה באחרונים בשם 'תערובת שכבות', דוגמא לדבר ערימת בגדים המנוחים זה על זה, או פרוסות נקניק מכמה מינים המנוחים זה על זה, או פסולת המונחת על גבי האוכל.

ומסקנת הפוסקים בזה, לענין פסולת גמורה המונחת על האוכל אע"פ שאין היא מעורבת בו אלא מעליו, נחשב לתערובת, לפי שעצם הדבר שאינו מסודר כל מין בפני עצמו נחשב לתערובת, ויש בהסרת הפסולת איסור בורר, לפי שמתייפה האוכל על ידי הברירה.

אך בשני מיני מאכלים או שני מיני כלים, אם מטרתו בהסרת המין העליון לצורך עצמו להניחו לאחר זמן אסור משום בורר וכנ"ל בפסולת, **אך אם אין כוונתו בהסרת המין העליון אלא כדי להגיע למין התחתון אין בזה איסור בורר** (עולה מדברי הביה"ל שיט ג ד"ה לאכול, משני"ב טו, כה"ח כה, ששי"כ ג ד וראה הערה י, חזו"ע שבת ד עמי קפ).